

Prov 2 Auditiv diskriminering

I detta delprov fästs speciell uppmärksamhet vid elevernas förmåga att särskilja ljud auditivt. När t.ex. språkbadsleverna inleder sitt språkbåd (ofta vid 5 års ålder) har de redan hunnit utveckla ett fonologiskt system på sitt förstaspråk finska. Detta system tillämpas i början av språkbadet även vid analyserandet av andraspråket svenska. Ett exempel på detta är finska språkbadslevers tendens att vid uttal av svenskan ersätta det för finskan främmande u-ljudet med ett närliggande y-ljud. Detta syns även i den tidiga skriftliga produktionen.

Växlingarna mellan närliggande ljud (t.ex. tonande och tonlösa konsonantljud) beror dock inte alltid på interferens (förstaspråkets påverkan) utan kan vara tecken på försämrad auditiv diskrimineringsförmåga och en mera specifik skrivsvårighet. Eftersom de för de finska eleverna typiska förväxlingsfelen i stora drag är desamma som de som i allmänhet anses känneteckna elever med specifika skrivsvårigheter är det ofta svårt att avgöra om det handlar om en skribent med mera specifika svårigheter eller en elev som ännu inte fått tillräcklig träning i att använda och skriva på sitt andraspråk (se vidare Bergström 2002). Med vårt material vill vi därför ge riktgivande information om hur språkbadsleverna i slutet av åk 1 i allmänhet klarar av att skilja de för finskspråkiga mera främmande ljuden från de mera bekanta närliggande ljuden. Får eleven i detta delprov ett resultat som betydligt avviker från våra genomsnittliga resultat kan det vara orsak att utreda de bakomliggande orsakerna till svårigheterna närmare.

I ett diktamenstest av detta slag stöder sig eleverna framför allt på den modell som produceras av testledaren/läraren (medan eleverna i t.ex. fri skrivning i större grad utgår ifrån sitt ofta ännu osäkra uttal av svenskan). Provet ger därför framför allt en bild av elevernas förmåga att höra skillnaden mellan ljuden, även om eleverna givetvis kan utnyttja även många andra strategier i sin skrivning. Provet utgör därför endast ett första steg vid bedömningen av enskilda elevers stödbehov.

I vårt prov ingår sammanlagt 18 ljudenligt stavade ord som innehåller några av de för finskspråkiga eleverna mera främmande språkljuden. Varje ljudpar (b-p, g-k, d-t, v-f, u-y, y-u) representeras av tre för barn bekanta ord.

Vid analysen av detta prov kan även andra avvikelser beaktas. I sammanställningsblanketten finns därför plats för iakttagelser gällande *utelämnningar*, *tillägg*, *omkastningar*, *spegelvändningar*, *utelämnade prickar* osv. Sådana fel förekommer ofta en längre tid hos elever med läs- och skrivsvårigheter och de förekommer vanligen oberoende av på vilket språk den tvåspråkiga eleven skriver även om språkets ortografi i viss mån påverkar i vilken utsträckning sådana fel uppstår. Även elevens sätt att markera lång och kort vokal kan analyseras i detta delprov.

Instruktioner till sammanställningsblanketten

För att du skall få tillgång till alla egenskaper Excel har lönar det sig att först spara blanketten i din egen dator. Du kan samla resultaten i en mapp och på så sätt följa med elevens skrivutveckling från åk 1 till åk 2 och också jämföra olika klassers resultat med varandra. Du

kan fylla i blanketten elektroniskt och programmet räknar automatiskt värden längst ner på blanketten. Där hittar du också språkbadslevers genomsnittliga värden (för en närmare beskrivning av jämförelsegrupperna se **jämförelsematerialet**).

Obs! Rör inte de färgade rutorna. Excel fyller värden automatiskt i dessa rutor.

Förklaringar till kolumnerna

Auditiv diskriminering

b blir p	Eleven har skrivit t.ex. <u>pra</u> i stället för <i>bra</i> .
g blir k	T.ex. <i>glas</i> blir <u>klas</u>
d blir t	T.ex. <i>drömma</i> blir <u>trömma</u>
f blir v	T.ex. <i>film</i> blir <u>vilm</u>
u blir y	T.ex. <i>hus</i> blir <u>hys</u>
y blir u	T.ex. <i>tyst</i> blir <u>tust</u>

Lång och kort vokal

Två vok.	Eleven har markerat lång vokal med två vokal grafem (t.ex. <i>hus</i> blir <i>huus</i>)
- 1 kons.	Eleven har enkeltecknat konsonanten efter kort vokal (t.ex. <i>gammal</i> blir <i>gamal</i>)
+ 1 kons	Eleven dubbeltecknar någon av konsonanterna i ord där kort vokal följs av två olika konsonanter (t.ex. <i>dansa</i> blir <i>danssa</i>)

Övrigt

Utelämn.	Eleven utelämnar något ljud/någon bokstav i ordet (t.ex. <i>dansa</i> blir <i>dasa</i>).
Tillägg	Eleven tillägger ett extra ljud/en extra bokstav i ordet (t.ex. <i>paket</i> blir <i>pahket</i>). Tillägget beror inte på felaktig markering av lång och kort vokal (se nedan).
Omkast.	Två bokstäver stavas i omvänd ordning (<i>skriva</i> blir <i>skirva</i>)
Spegelv.	Eleven spegelvänder någon bokstav i ordet.
Prick	Eleven utelämnar ä/ö-prickar, å-ringar eller t-streck.
Fel bokst.	T.ex. <i>hus</i> blir <i>hös</i> .
u blir o	T.ex. <i>hus</i> blir <i>hos</i> (kan bero på att finskans u och svenskans o har samma uttal).
Ostrukt. ord	Elevens produktion innehåller flera olika feltyper som gör det svårt att avgöra vilket ord eleven skrivit (t.ex. <i>drömma</i> blir <i>djurma</i> , <i>gammal</i> blir <i>dmal</i>)
Fel/sakn. ord	Eleven skriver något annat ord än det av läraren upprepade ordet (t.ex. <i>mat</i> blir <i>bi</i>) eller sedan saknas ordet helt.

Jämförelsematerialet

Prov 2 har genomförts i *april-maj 2005 med sammanlagt 189 finska språkbads elever i åk 1*. I testet deltog elever från sammanlagt 9 skolor från Borgå, Jakobstad, Esbo, Sibbo, Vasa och Åbo. Alla de medverkande eleverna har finska som modersmål och deltar i tidigt fullständigt svenskt språkbad (se t.ex. Laurén 1999).

Vill man jämföra resultaten i en klass med dessa språkbads elevers genomsnittliga värden (se sammanställningsblanketten) bör testet hållas samma tidpunkt (april-maj, åk 1). Materialet kan dock givetvis användas även andra tidpunkter t.ex. för att följa/kontrollera enskilda elevers utveckling.

Språkbads elevernas resultat

Resultaten tyder på att det i slutet av åk 1 klart är förväxlingarna av *u* och *y* som dominerar. Sådana fel förekommer hos många elever och problemet kan anses vara en naturlig följd av elevernas finska bakgrund. Däremot förekommer andra typer av förväxlingar endast i en liten utsträckning i slutet av åk 1. Orsaken till detta kan vara att eleverna redan under det första skolåret hunnit befästa sig det svenska ljudsystemet. En annan möjlig förklaring kan vara att de testade orden är bekanta som ordbilder och därmed automatiserade medan eventuell osäkerhet kan förekomma i mera obekanta ord.

Växlingar mellan tonande och tonlösa konsonantljud (t.ex. **b** och **p**) förekommer i vårt material enbart hos några enstaka elever. Sådana förväxlingar kan tyda på vissa auditiva svårigheter. Viktigt vore därför att kontrollera närmare huruvida problemet hos dessa elever hänger ihop med bristen på kontakter med svenskan eller andra orsaker.

Som förväntat uppvisar eleverna i slutet av åk 1 osäkerhet i markering av svenskans långa och korta vokal. Av de två konsonanter som följer en kort vokal faller en ofta bort (t.ex. *skulle* blir *skule*). Såsom i del 1 stavas lång vokal ofta med två vokalgrafem.

Träningstips

Språkljudens språkliga funktioner och de regler enligt vilka ljuden används i språket skiljer sig åt från ett språk till ett annat. Finskspråkiga barn i svenskt språkbad eller tvåspråkiga barn bör därför få specifik träning i det svenska fonemsystemet både när det gäller uttalet (förmåga att producera språkljud) och att uppfatta och göra skillnad mellan olika språkljud (auditiv diskriminering). Träningen har som avsikt att minska på förväxlingsfel såväl i tal- som i skrift. Svårigheten att skilja på näraliggande ljud kan också vara ett tecken på att eleven har läs- och skrivsvårigheter. Samma typ av träning gynnar naturligtvis också dessa elever.

Ljud som lätt förväxlas är:

u och *y*

y och *u*

b och p
g och k
d och t
f och v

Ge eleverna rikligt med möjligheter att lyssna på rätt uttal genom att prata och läsa högt. Låt eleven säga efter enskilda ord, sångtexter och ramsor. Gör samtidigt texten synlig och uppmärksamma eleverna om det svenska fonemsystemet.

Uppmärksamma eleven om hur bokstaven låter (på svenska) och var den produceras (t.ex. **k** i munnen och **g** i halsen)

Träna att skilja på näraliggande ljud, både att uppfatta och att uttala, med hjälp av

- matriser, gärna med bild
 - (bil - pil)
 - (nu - ny)
- diktamen
- lekar och spel där eleverna skall agera olika beroende på om de hör t ex ett **f** eller **g** i ordet.
- lotto, bingo, ett skepp kommer lastat
- nonsensord dvs. träna att skriva ord utan språkligt innehåll men som följer det svenska fonemsystemet
- hemligt ljud-språk (uttalsträning)
- datorprogram

FRAMSTEG

Diagnostiskt skrivprov för åk 1
Bergström & Eklund

2 Auditiv diskriminering i ljudenligt stavade ord

Skriv

1. Otto är bra på fotboll.	bra	(b-p)
2. Vi bor i ett gult hus.	hus	(u-y)
3. Mamma kan laga god saft.	saft	(f-v)
4. Lisa skulle hjälpa Pelle med läxorna.	skulle	(u-y)
5. Du har en myra på din sko.	myra	(y-u)
6. Jag brukar drömma om sommaren.	drömma	(d-t)
7. Jag dricker mjölk ur ett glas.	glas	(g-k)
8. Polisen tog fast tjuven.	fast	(f-v)
9. Vår hund är gammal.	gammal	(g-k)
10. Någon knackar på vår dörr.	dörr	(d-t)
11. Ska vi bygga en egen bil?	bil	(b-p)
12. Viivi kan dansa balett.	dansa	(d-t)
13. Många barn tycker om glass.	barn	(b-p)
14. Kan du sy en klänning?	sy	(y-u)
15. Du är smutsig som en gris.	gris	(g-k)
16. I kväll vill jag se en spännande film.	film	(f-v)
17. På natten är allt tyst och stilla.	tyst	(y-u)
18. Nu vill Jussi sova.	nu	(u-y)

FRAMSTEG

2

Namn: _____ Klass: _____

1. _____	10. _____
2. _____	11. _____
3. _____	12. _____
4. _____	13. _____
5. _____	14. _____
6. _____	15. _____
7. _____	16. _____
8. _____	17. _____
9. _____	18. _____